

WITWICKI WŁADYSŁAW (Józef Sas Wasylkowicz) – psycholog, filozof, tłumacz i znawca Platona, ur. 30 IV 1878 w Lubaczowie, zm. 21 XII 1948 w Konstancinie.

W latach 1884–1888 uczył się w szkole powszechnej we Lwowie, od 1888 do 1896 w Gimnazjum im. Franciszka Józefa. Po maturze rozpoczął studia przyrodnicze na Uniwersytecie Lwowskim; zafascynowany młodym prof. filozofii K. Twardowskim podjął również studia filozoficzne. Zakończył je doktoratem w 1901 na podstawie pracy *Analiza psychologiczna ambicji*. W 1900 złożył egzamin państwowy na nauczyciela historii naturalnej, matematyki i fizyki. Po uzyskaniu stypendium naukowego, w latach 1901–1902 przebywał w Wiedniu, gdzie słuchał wykładów A. Höflera, a następnie w Lipsku, gdzie studiował pod kierunkiem W. Wundta i uczestniczył w pracach prowadzonych w słynnym laboratorium psychologii eksperymentalnej. Po powrocie do Lwowa, od września 1902 pracował jako nauczyciel gimnazjalny. W 1904 habilitował się na Uniwersytecie Lwowskim na podstawie pracy *Analiza psychologiczna objawów woli*. Po zatwierdzeniu habilitacji w 1905 został tam docentem prywatnym (do 1917), jednocześnie ucząc w lwowskich gimnazjach. W 1905 zdał egzamin państwowy na nauczyciela propedeutyki filozofii. Od założenia przez Twardowskiego w 1911 „Ruchu Filozoficznego” był członkiem redakcji czasopisma (do 1918). Podczas I wojny światowej przez rok przebywał w Wiedniu jako przewodniczący Sekcji Pamiętnikarskiej Polskiego Archiwum Wojennego. Po powrocie do Lwowa (w 1915) uczył w gimnazjum i jako docent prywatny wykładał na uniwersytecie.

W 1919 został mianowany prof. nadzwyczajnym psychologii UW, a w 1920 prof. zwyczajnym. W latach 1928–1936 był członkiem redakcji pisma „Psychotechnika” i (do wybuchu wojny) członkiem zarządu Instytutu Psychotechnicznego. Podczas wakacji 1931 i 1932 zwiedził najbardziej znane europejskie pracownie psychologiczne. W 1935 ukazał się t. VII „Kwartalnika Psychologicznego” pod redakcją S. Błachowskiego jako *Księga pamiątkowa ku czci Władysława W.* W 1938 został prezesem Polskiego Tow. Psychotechnicznego. W latach 30. jako lektor radiowy czytał dialogi Platona oraz wygłosił cykl pogadanek „Przechadzki ateńskie”. Wystąpienia te przyniosły mu rozgłos. Od wybuchu II wojny światowej do 1943 przebywał w Warszawie. Poszukiwany przez Niemców, wyjechał do Buska Zdroju, a po

kilku tygodniach powrócił do swego domu w Konstancinie, gdzie od jesieni 1945 do czerwca 1948 prowadził seminarium z psychologii. W 1948 został przeniesiony w stan spoczynku.

Brał udział w konferencjach krajowych i zagranicznych; na uwagę zasługuje wygłoszony w 1923 referat „Z filozofii nauki”, inaugurujący I Polski Zjazd Filozoficzny we Lwowie, a także uczestnictwo w charakterze sprawozdawcy w Międzynarodowym Zjeździe Filozoficznym w Neapolu (1924).

Najważniejsze dzieła W.: *Analiza psychologiczna ambicji* (PF 3 (1900), z. 4, 26–49); *Analiza psychologiczna objawów woli* (Archiwum Naukowe 2 (1904), 1–27); *Psychologia* (I–II, Lw 1926–1927, Wwa 1962–1963⁴); *Zarys psychologii* (Lw 1928, 1931³); *Rozmowa o jedności prawdy i dobra* (Lw 1936); *La foi des éclairés* (P 1939; *Wiara oświeconych*, Wwa 1959, 1981³); *Platon jako pedagog* (Wwa 1947). Pośmiertnie wydano: *Pogadanki obyczajowe* (Wwa 1957, 1962³); *Wiadomości o stylach* (Wwa 1959); *Wiara oświeconych* (Wwa 1959, 1980²); *Przechadzki ateńskie* (Wwa 1960); *Psychologia uczuć i inne pisma* (Wwa 1995).

W. przełożył i opracował: *Lukian z Samosaty, Dialogi wybrane* (Wr 1949); *Dobra Nowina według Mateusza i Marka* (Wwa 1958); prace Platona: *Uczta* (Lw 1909, Kęty 2002); *Fajdros* (Lw 1918, Kęty 2002); *Eutyfron. Obrona Sokratesa. Kriton* (Lw 1920, Kęty 2002); *Hippiasz Mniejszy. Hippiasz Większy. Ion* (Lw 1921, Wwa 1958); *Gorgiasz* (Lw 1923, Wwa 1958); *Protagoras* (Lw 1923, Wwa 1991); *Fedon* (Lw 1925, Wwa 1958, Kęty 2002); *Menon* (Wwa 1935, 1959); *Teajtet* (Wwa 1936, 1959); *Charmides i Lizys* (Wwa 1937, 1959); *Laches* (Wwa 1937, 1958); *Fileb* (Wwa 1938, Kęty 2002); *Państwo* (I–II, Wwa 1948, 1991); *Timaios. Kritias* (Wwa 1951, Kęty 2002); *Sofista. Polityk* (Wwa 1956, Kęty 2002); *Eutydem* (Wwa 1957); *Państwo. Z dodatkiem siedmiu ksiąg Praw* (Wwa 1958; pt. *Państwo. Prawa (VII ksiąg)*, Kęty 1998², 2004⁴); *Protagoras* (Wwa 1958, 1991); *Parmenides* (Wwa 1961); zbiorowe wyd. pt. *Dialogi* (I–II, Kęty 1999).

POGLĄDY FILOZOFICZNO-PSYCHOLOGICZNE. Tak jak Twardowskiego można określić mianem psychologizującego filozofa, tak W. – mianem filozofującego psychologa. Jego poglądy naukowe (głównie ze względu na bezpośrednie wpływy ówczesnej światowej myśli filozoficznej i

psychologicznej) należy uznać za eklektyczne – w pozytywnym sensie. Ogłosił dwie oryginalne teorie: kratyzmu i uczuć społecznych (wraz z ich konsekwencjami, tj. teorią komizmu i typologią ludzi). Obie teorie okazały się trudne do wykorzystania w praktyce psychologicznej, lecz należy im przypisać co najmniej walor porządkowania wiedzy. We współczesnych pracach psychologicznych można odnaleźć sporo analogii do propozycji W. (np. teoria dysonansu poznawczego i jej konsekwencje, istota efektu pierwszego wrażenia i efektu „hallo”, koncepcja motywacji hubrystycznej, teoria dążenia do mocy).

Przeprowadził prekursorskie badania z psychologii religii, które doprowadziły go do wyjaśnienia specyfiki wiary u ludzi „oświeconych” oraz do sformułowania psychologicznej zasady sprzeczności.

Niezależnie od zróżnicowania ocen odnoszących się tak do jakości przekładu dialogów Platona, jak i do artystycznego poziomu zamieszczanych tam rysunków, nie do przecenienia pozostaje ogrom systematycznej pracy, jaką włożył w ich tłumaczenie oraz w objaśnianie i komentowanie historycznych, politycznych i filozoficznych kontekstów tych dzieł. Niejako przy okazji skonstruował (jedną z pierwszych na świecie) psychobiografię Sokratesa, opisując strukturę jego osobowości i główne mechanizmy funkcjonowania w odwołaniu do założeń teorii kratyzmu.

Zainteresowanie filozofią starożytną ukształtowało w W. postawę stałego poszukiwania prawdy, a jednocześnie krytyki przejawów irracjonalizmu i dogmatyzmu. Uznając ontologiczną i psychologiczną zasadę sprzeczności, wyraźnie odróżniał arystotelesowską wykładnię dotyczącą zgodności myśli z rzeczywistością (prawda) od wykładni zgodności słów z myślami (prawdomówność, szczerłość, brak zakłamania). Ten pierwszy obszar jest domeną uczonych, dla których – z założenia – prawda pozostaje najcenniejszą wartością. Poza światem nauki znajduje się sfera nie wymagająca stosowania ścisłych metod poznania. To świat poezji, religii, literatury, malarstwa, którego tworzywem mogą być wyobrażenia, fantazje, ułudy czy marzenia senne. Dlatego mieszkańców tego świata nie obowiązuje poszukiwanie prawdy, lecz jedynie dochowywanie podobieństwa lub uprawdopodobnianie. W. jako uczonego, prof. i wykładowca, autor prac naukowych, a jednocześnie artysta-plastyk, miłośnik dawnej muzyki i teatru, autor recenzji z wystaw malarskich

oraz książek adresowanych do malarzy i architektów – trafnie charakteryzował oba światy.

W warstwie metodologicznej propozycje W. opierają się na wiedzy i doświadczeniach wyniesionych ze Lwowa. Od Twardowskiego przejął metodę analityczną, słynną zasadę „ABC porządnego myślenia” (wymagającą dokładnej analizy znaczeń, skrupulatnego definiowania pojęć i konsekwentnego ich stosowania), jak również – podstawy uprawiania psychologii deskrypcyjnej z jej naczelną zasadą: zanim cokolwiek zostanie wyjaśnione, najpierw musi być jasno i rzetelnie opisane. Dlatego W. podjął próbę zobiektywizowania metody introspekcji, rozumianej jako indywidualna obserwacja zjawiska psychicznego (oczywiste i bezpośrednie doświadczenie), co doprowadziło go do wyjaśnienia istoty relacji zachodzącej między podmiotem (np. interpretatorem) a zjawiskiem psychicznym doświadczanym przez osobę wytwarzającą interpretowany wytwór psychofizyczny. Tym samym uzupełnił relację wyrażania występującą między wytworem psychofizycznym i zawartym w nim wytworem psychicznym, odkrytą przez Twardowskiego i opisaną w teorii czynności i wytworów. Podał też trafne warunki interpretowania psychologicznego (wiedza i intuicja psychologiczna).

S. Błachowski, *Władysław W.*, RuF 16 (1948) nr 3–4, 73–77; I. Dąmbaska, *Władysław W. (1878–1948)*, PF 45 (1949), 261–268; E. Borowiecka, *Poglądy Władysława W. z zakresu filozofii człowieka*, SF 18 (1974) nr 7, 93–113; I. Dąmbaska, *Z refleksji Władysława W. nad nauką i jej stosunkiem do innych dziedzin*, RuF 33 (1975) nr 1, 11–14; A. Nowicki, *Witwicki*, Wwa 1982; T. Rzepa, *Psychologia Władysława W.*, Pz 1991; R. Jadczyk, *Mistrz i jego uczniowie*, Wwa 1997, 5–39; T. Rzepa, *Życie psychiczne i drogi do niego. (Psychologiczna Szkoła Lwowska)*, Sz 1998; K. M. Czarnecki, *Władysław Józef W. (1878–1948)*, w: tenże, *Pionierzy, współtwórcy i twórcy polskiej psychologii naukowej*, Kr 2000, 145–151; J. Szmyd, *W. Władysław Józef*, w: *Wizerunki filozofów i humanistów polskich. Wiek XX*, Kr 2000, 396–402; T. Rzepa, *O interpretowaniu psychologicznym. W kręgu Szkoły Lwowsko-Warszawskiej*, Wwa 2002; taż, *Dusza o podkładzie aktorskim. Władysław W.*, Sz 2005; taż, *O studium przypadku i portrecie psychologicznym*, Sz 2005; E. Jeliński, *W. Władysław Józef*, w: *Słownik filozofów polskich*, Pz 2006², 214–

217; K. M. Czarnecki, P. Kowolik, *W. Władysław Józef*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Wwa 2008, VII 159–161; T. Rzepa, B. Dobroczyński, *Historia polskiej myśli psychologicznej. Gałązki z drzewa*, Wwa 2009.

Teresa Rzepa